

XALQARO TA'LIM DASTURLARI – TA'LIM TURIZMINI RIVOJLANTIRISHNING YO'NALISHI SIFATIDA

Maxmudova Nodira Uktamovna

Buxoro Davlat Universiteti o'qituvchisi

Аннотация. В данной статье рассматривается роль международных образовательных программ в развитии образовательного туризма. Автор анализирует тенденции мирового рынка образовательных услуг, а также влияние факторов, побуждающих студентов и специалистов к академической мобильности. Описываются основные программы (Erasmus+, Komenius, Болонский процесс и др.), которые способствуют интеграции образования и туризма, стимулируя краткосрочные и долгосрочные выгоды для принимающих стран. Особое внимание уделяется влиянию демографических, экономических и политических условий на формирование спроса на международное образование и, как следствие, на развитие образовательного туризма. Автор приходит к выводу, что глобальное сотрудничество в рамках международных образовательных проектов обеспечивает как экономическую, так и социальную выгоду, укрепляя бренд принимающих государств и повышая их конкурентоспособность на глобальном рынке услуг.

Ключевые слова: образовательный туризм, международные образовательные программы, Эразмус+, Комениус, Болонский процесс, академическая мобильность, рынок туризма, демографические факторы, стратегическое планирование.

Annotation. This article explores the role of international education programs in developing educational tourism. The author examines current trends in the global education services market, as well as the driving factors behind increased academic mobility among students and professionals. Key programs (such as Erasmus+, Komenius, and the Bologna Process) are highlighted for their role in integrating education with tourism, yielding both short- and long-term benefits for host countries. Special attention is given to how demographic, economic, and political factors shape the demand for international education, which in turn fosters the growth of educational tourism. The author concludes that international collaboration in educational projects provides both economic and social advantages, strengthening the destination's image and enhancing its competitiveness in the global services market.

Keywords: Educational tourism, International education programs, Erasmus+, Komenius, Bologna Process, Academic mobility, Tourism market, Demographic factors, Strategic planning.

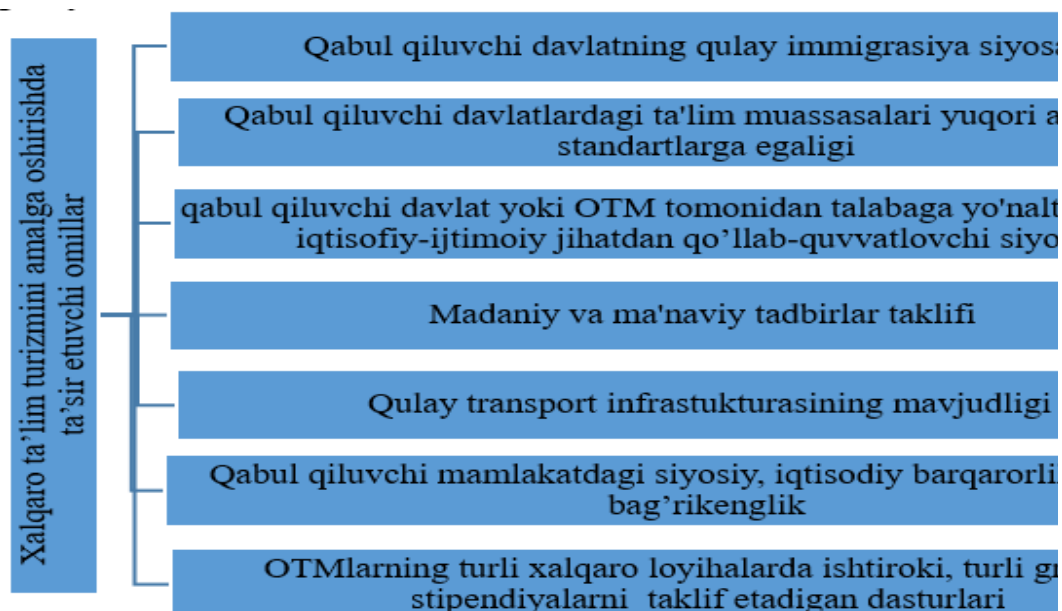
Annotatsiya. Ushbu maqolada xalqaro ta'lim dasturlarining ta'lim turizmini rivojlantirishdagi o'rni ko'rib chiqiladi. Muallif dunyo bozorida ta'lim xizmatlariga bo'lgan talabning oshishi, akademik mobillikni rag'batlantiruvchi omillar, shuningdek, qisqa va uzoq muddatda iqtisodiy hamda ijtimoiy samara beruvchi dasturlar (Erasmus+, Komenius, Bolonya jarayoni va boshqalar)ni tahlil qiladi. Xususan, demografik, iqtisodiy va siyosiy omillar xalqaro ta'limga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirishi, bu esa o'z navbatida ta'lim turizmining shakllanishiga xizmat qilishi haqida to'xtalinadi. Muallif xulosa qilishicha, xalqaro o'quv dasturlari va ta'lim loyihalari orqali ta'lim va turizm integrasiyasi kuchayib, iqtisodiy daromadlar bilan birga madaniy-ma'naviy boyish ham yuz berishi, bundan esa qabul qiluvchi davlatlar o'z brendini yaxshilash va raqobatbardoshligini oshirish imkoniga ega bo'ladi.

Kalit so'zlar: ta'lim turizmi, xalqaro ta'lim dasturlari, Erasmus+, Komenius, Bolonya jarayoni, Akademik mobillik, turizm bozori, demografik omillar, strategik reja.

Hozirgi kunda ta'lim turizmi ta'lim va turizm xizmatlar bozori integrasiyasida namoyon bo'lib, xalqaro ta'lim dasturlari esa ushbu bozorni harakatlantiruvchi kuchga ega. Ta'lim turizmi bozorining 30%i oliy ta'lim muassasalari bituvchilari hamda kasbiy ish faoliyati bilan band bo'lganlar, 26-45yoshdagilar segmenti to'g'ri kelmoqda. Ushbu yoshdagi iste'molchilar xorijda istiqbolli faoliyat yuritishni, tajribalarini diversifikatsiya qilishni, yangi madaniyatni o'rganishni va yangi ko'nikmalarni o'zlashtirishni xohlashadi.

Fikrimizcha, dunyoda ro'y berayotgan texnologik va ijtimoiy-madaniy o'zgarishlar ko'proq insonlarni butun hayoti davomida ilm olishga, o'rganishga da'vat etmoqda. Yuqoridagi yosh bo'yicha guruhlashda beshinchi segment- "56 yosh va undan yuqorilar" kiritishni lozim deb topdik. Ma'lumot o'rnida, XXRning 56yoshdan yuqori 5mln aholisi dunyo bo'yicha madaniy hamda ta'lim turizmini amalga oshirmoqda.

Fikrimizcha, ta'lim olish maqsadida chiqish turizmini amalga oshirishda ta'sir etuvchi omillar quyidagilardan iborat(1-chizma):

1-chizma. Xalqaro ta'lim turizmini amalga oshirishda ta'sir etuvchi omillar

Qabul qiluvchi davlatning qulay immigrasiya siyosati- bir nechta immigratsiya dasturlari tobora ko'proq talabalarni doimiy yashash joyini tanlashga va mamlakat ishchi kuchining faol qismiga aylanishga jalb qilishga yo'naltirilgan. Kanadaning Express Entry immigratsiya dasturi Kanada universitetlarini tamomlagan xalqaro talabalarni mamlakatda vaqtinchalik yashash yoki doimiy yashash joyini tanlashga tegishli qulaylik yaratgan.

- *Qabul qiluvchi davlatlardagi ta'lim muassasalari yuqori akademik standartlarga egaligi* hamda sifatni saqlab qolish uchun qat'iy talablarga amal qiladi, shuningdek, o'z talabalariga yuqori darajadagi ta'limni taklif qilish uchun yaxshi qo'llab-quvvatlanadi. QS World Ranking 2023 ma'lumotlariga ko'ra, eng yaxshi 50 ta universitetning 27 tasi AQShda, 17tasi Buyuk Britaniyada joylashgan.¹

- *Talabalarga qabul qiluvchi davlat yoki OTM tomonidan turli stipendiya, imtiyozli kredit kabi iqtisodiy- ijtimoiy jihatdan qo'llab-quvvatlovchi siyosati*: o'qish xarajatlarini ma'lum qismini yoki to'liq qoplashi, transport xarajatlari va tadqiqot o'tkazish, tehsil olish jarayonidagi ma'lum xarajatlarni qoplashi kabilar shular jumlasidandir.

- *Ta'lim uchun sayohat*, shuningdek, talabalarni turli *madaniyatlar va ma'naviy dunyoqarashini oshirishga, xilma-xillikka yo'naltirilgan faoliyatlar* taklifi mavjud bo'lishi.

- *Qulay transport infrastukturasining mavjudligi*- tegishli davlatga yetib olishda mavjud transport xizmatlarining qulayligi, vaqti va narxi bo'yicha iste'molchiga, jumladan talaba uchun tariflar taklifi mos talabni shakllantiradi.

¹<https://www.qs.com/rankings-released-qs-international-trade-rankings-2023>

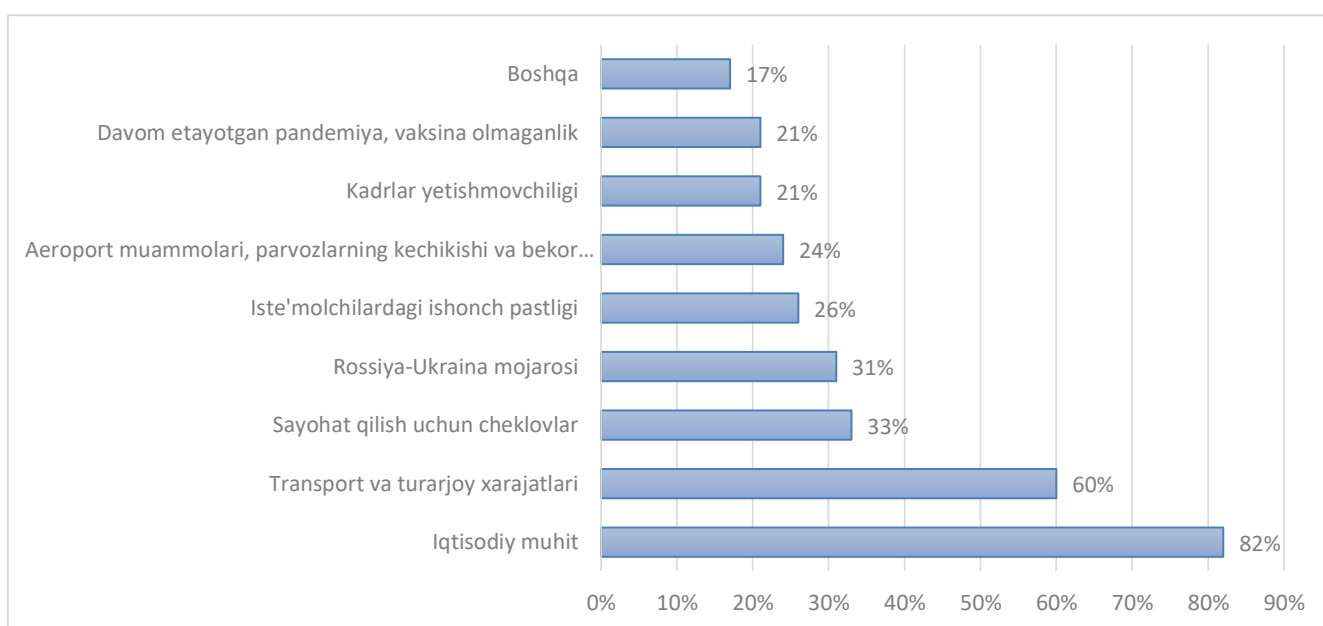
- *Qabul qiluvchi mamlakatdagi siyosiy, iqtisodiy barqarorlik va diniy bag'rikenglik* mavjudligi birlamchi ta'sir etuvchi omildir. Siyosiy beqaror bo'lgan davlatda ta'lim xizmatlarini eksport yoki import munosabatlarini amalga oshirib bo'lmaydi.

Iqtisodiy barqarorlik esa ta'lim turizmiga bevosita ta'sir etuvchi omil hisoblanadi.

Chunki shu omil aholi o'rtacha daromadi sayohat qilish singari ikkilamchi ehtiyojini qoplash qurbiga egaligini xarakterlaydi;

- Turli global to'siqlar : Covid-19 pandemiyasi, Rossiya va Ukraina o'rtasidagi urush, iqlim o'zgarishi, neft narxi hamda logistika xizmatlaridagi beqarorlik xalqaro turizm bozoriga sezilarli ta'sir etmoqda(2-chizma).

Quyida BTT global pandemiyadan so'ng uning ta'sirini o'rganish maqsadida so'rovnoma o'tkazib, natijani quyidagicha ifodalagan:

2-chizma. Pandemiyaning turizmga ta'siri²

Butunjahon turizm tashkiloti(BTT) o'tkazgan xalqaro so'rovnomada global turizmni tiklanishida ta'sir etuvchi omillar sifatida 82% respondent iqtisodiy muhit(valyuta kurslari barqarorligi, bank-moliya xizmatlari...) birlamchi ta'sirga egaligini qayd etgan. Transport va joylashtirish xizmatlari uchun qilinadigan xarajatlar ham bevosita ta'sir etuvchi omil sanaladi., deb 60% respondent fikr bildirgan. Keyingi o'rinlarda sayohat qilish uchun cheklovlar(33%), Rossiya-Ukraina mojarosi(31%) kabi omillar qayd etilgan.

²UNWTO Panel of Experts Survey (September 2022)

Ayni vaqtda turizm bozorining xalqaro ko'lamida mavjud to'siq, kamchiliklarni bartaraf etishga, turizmni tiklashga e'tibor qartilgan.

Global turizm sektori bozor hajmi 2022yilda 2021yilga nisbatan qariyb 41 foizga o'sdi. Keskin o'sishga qaramay, jahon turizm bozori hajmi pandemiyadan oldingi darajadan past bo'lib qoldi va 2022 yilda jami ikki trillion AQSh dollarini tashkil etdi. Bu ko'rsatkich 2023 yilda qariyb 2,29 trillion AQSH dollariga ko'tarilib, 2019-yilda qayd etilgan cho'qqidan(2,20trln \$) oshib ketishi kutilmoqda.

- OTMlarning turli xalqaro loyihalarda ishtiroki(ERASMUS+, Kamenius...), turli grant va stipendiyalarni taklif etadigan dasturlari bilan xorijiy talabalar auditoriyasini kengaytirish imkoniyati kafolatlanadi. Xalqaro loyihalar g'olibi bo'lgan talaba turli qulay imtiyozlarga ega bo'ladi.

Aksariyat yevropa davlatlarida ta'lim turizmining ijtimoiy shakli sezilarli ahamiyatga ega, ya'ni ular turli grant va stipendiya dasturlari orqali amalga oshiriladi. Shu o'rinda Erasmus hamda Komenius ta'lim dasturlari alohida ahamiyat kasb etadi.

Erasmus - European Region Action Scheme for the Mobility of University Students, ya'ni Universitetlar talabalari mobilligi bo'yicha Yevropa hududiy chora-tadbirlar sxemasiga asoslangan ta'lim dasturi bo'lib, 1987 yilda Yevropa Ittifoqi mamlakatlari uchun mo'ljallangan talabalar almashish notijorat dasturi sanaladi. U talabalar va o'qituvchilarning Yevropa Ittifoqiga kiradigan davlatlar hamda Islandiya, Norvegiya, Makedoniya, Turkiya vaqtincha o'qishlari, tajriba almashishlari uchun shakllantirilgan. Erasmus ta'lim grantining nomi 16-asrda yashagan, insoniyat tarixidagi birinchi globalist, Niderlandiya gumanisti Eraszm Rotterdamskiy sharafiga qo'yilgan.

Butun Yevropa mintaqasini qamrab olgan bu dasturning moddiy ta'minotini Yevropa Ittifoqi va mahalliy universitetlar amalga oshiradi. Xorijiy talabalar ularning chet elda yashash bilan bog'liq xarajatlarini qoplaydigan stipendiya olish imkoniyatiga ega.

Dastur o'qituvchilarga keng imkoniyatlar ochib berdi, endi ular chet el oliy o'quv yurtlarida pedagogik faoliyat yuritishlari mumkin bo'ldi, abituriyentlarga chet el oliy o'quv yurtlariga o'qishga kirishlarida yordam berdi, amaliyotchilar uchun Yevropa Ittifoqiga a'zo mamlakatlarga safar tashkil etdi. Erasmus ta'lim dasturi 2007-2013 yillarga mo'ljallangan bo'lib, uning faoliyati Erasmus+(Erasmus plyus) 2014-2020 yillarga mo'ljallangan hamda kengroq ko'lamni qamragan dastur bilan davom etdi³. Unda deyarli barcha davlatlardan talabalar, o'qituvchilar, yoshlar, volontyorlar va sport sohasi vakillari ta'lim olish, malaka oshirish, qayta tayyorlash kurslarida ishtirok etishi mumkin. Umuman olganda, Erasmus+ dasturi ungacha bo'lgan deyarli barcha ta'lim dasturlari (Erasmus, Erasmus Mundus, Tempus, Alfa) oldingi dasturlarning tajribasi va

³ tsautb.uz

barcha muvaffaqiyatli yechimlarini jamlangan integrasiyalashgan shakli hisoblanadi. 2021-2027 yil dasturi ijtimoiy qamrov, yashil va raqamli transformatsiya shuningdek demografik hayotda yoshlarning ishtirokini ta'minlashga kuchli e'tibor qaratadi

2021-2027 yillarga mo'ljallangan dasturda inklyuziv ta'lim asosida ijtimoiy qamrov, yashil va raqamli transformatsiya va yoshlarning demokratik hayotdagi ishtirokini rag'batlantirishga katta e'tibor qaratilgan. U Yevropa ta'lim hududi, Raqamli ta'lim bo'yicha harakatlar rejasi va Yevropa ko'nikmalari rejasi asosida belgilangan faoliyatlarni qo'llab-quvvatlaydi.⁴

Komenius - o'rta ta'limga o'quvchi va o'qituvchilar tarkibiga Yevropa madaniyati, tillari va qadriyatlarini o'rganish⁵ga yo'naltirilgan ta'lim dasturidir. Ushbu ta'lim dasturi nomi 17asrda yashagan chex pedagogi Ionn Amos Komenskiy sharafiga qo'yilgan. Komenskiy dasturining asosiy maqsadi tillar, madaniy meros va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha "Yevropa ta'lim loyihalari" doirasida turli mamlakatlardagi ta'lim muassasalari o'rtasida ko'p tomonlama hamkorlikni kengaytirishdan iborat. Shuningdek, milliy ta'lim tizimini takomillashtirish uchun axborot va tajriba almashishga ko'maklashish ham nazarda tutilgan.

Umuman olganda, yuqorida sanab o'tilgan barcha ta'lim dasturlari auditoriyasi o'suvchi xarakterga ega bo'lib, hozirga qadar 4,5 mln ishtirokchiga yetgan. Bu esa Yevropa Ittifoqi hamda boshqa davlatlarda o'quvchi, talaba va o'qituvchilar mobilligini oshirish orqali ta'lim turizmi xizmatlari takomillashishi va oshishiga xizmat qiladi.

Boloniya ta'lim tizimi ham ta'lim turizmi auditoriyasini kengaytirishda ahamiyat ega. Uning mohiyati – davlatlararo yagona ta'lim standartlarini yaratishdan iborat. Bu talabalar, bitiruvchilar va xodimlarning mamlakatlar va universitetlararo "harakatlanish"iga yordam beradi.⁶ Shunday qilib, ular bilimlarni kengaytirish, yangi tajriba orttirish, o'qitish va tadqiqot olib borish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Bolonya jarayoni 1999 yilda Italiyaning Bolonya shahrida imzolangan deklaratsiyani amalga oshirish bilan bog'liq bo'lgan jarayonlarning umumiy nomidir. Shu yili Yevropaning 29 ta davlati Bolonya deklaratsiyasini imzolash orqali ushbu jarayonni boshlab berishgan. Bugungi kunda ushbu deklaratsiyani Yevropaning 49 ta mamlakat imzolagan. Markaziy Osiyodan faqat Qozog'iston 2010 yildan beri Bolonya jarayonlarning a'zosi hisoblanadi. Rossiya Federatsiyasi 2022 yilda jarayondan chiqishini e'lon qildi (48 ta mamlakat qoldi).

⁴ <https://erasmus-plus.ec.europa.eu>

⁵ <https://wiki5.ru>

⁶ <https://www.econ.msu.ru>

A'zo mamlakatlardan tashqari Yevropa Komissiyasi ham jarayonga a'zo. YUNESKO, Yevropa universitetlar assotsiatsiyasi (EUA), Yevropa oliy ta'lim hududi ta'lim sifatini ta'minlash agentliklari assotsiatsiyasi (ENQA) va boshqa ko'plab tashkilotlar maslahatchi a'zo sifatida ishtirok etishadi. Bolonya jarayonining asosiy maqsadlari sifatida quyidagilar belgilangan:

- Yevropa oliy ta'lim hududini shakllantirish (European Higher Education Area). Bu hudud bitiruvchilarni ish bilan ta'minlash imkoniyatlari hamda talabalarning mobilligini rivojlantirish uchun zaruriy sharoitlarni yaratadi deb hisoblanadi. Yevropa oliy ta'lim hududi 2010 yildan boshlab shakllangan deb hisoblanadi.

- Ta'lim sifatini oshirish. Jarayonga a'zo mamlakatlar ushbu yo'nalishda Yevropa oliy ta'lim hududida ta'lim sifatini ta'minlash standartlari va yo'riqnomasini ([Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area \(ESG\)](#)) ishlab chiqib, muomalaga kiritishgan.

- Global ta'lim bozorida talabalar uchun kurashish va ta'lim faoliyatini turli resurlar bilan boyitish maqsadida Yevropa oliy ta'lim muassasalarining boshqa mamlakatlar ta'lim tizimlariga nisbatan raqobatbardoshligini ta'minlash;

- Milliy oliy ta'lim tizimlarining bir-biriga muvofiqligi va taqqoslana bilinishiga erishish;

- Yevropa mamlakatlarining intellektual, madaniy, ijtimoiy va ilmiy-texnik salohiyatini mustahkamlash;

- Yevropa oliy ta'lim tizimi nufuzini oshirish;

- Yevropa madaniy qadriyatlarini rivojlantirishda universitetlarning rolini oshirish.

Bolonya jarayoniga qo'shilish davlatlar uchun ixtiyoriydir. Jarayonga qo'shilish uchun tegishli deklaratsiyani imzolash zarur bo'ladi. Imzolash bilan birga, davlatlar bir qator majburiyatlarni ham o'z zimmlariga olishadi.

Yagona ta'lim muhitini yaratish Bolonya deklaratsiyasining 6 ta asosiy shartiga asoslanadi:

1. Oliy ta'lim muassaslari o'rtasida tan olish va solishtirish mumkin bo'lgan ilmiy darajalar tizimini qabul qilish. Shuningdek, ta'lim davrida o'qilgan barcha kurslar nomi, kredit hajmi va olingan baho ko'rsatib o'tilgan diplom ilovasini rasmiylashtirish.

2. Ikki bosqichli ta'lim tizimini joriy qilish – bakalavriat (kamida 3 yil) va magistratura (kamida 1 yil).

3. Ta'lim natijalarini baholashning maxsus tizimi – “ECTS: European Credit Transfer System – Yevropa kreditlarni ko'chirish tizimi”ni joriy qilish. Bunda har bir fan salmog'iga ko'ra turlicha kreditlar bilan o'lchanadi. Ushbu tizim talaba uchun o'z ta'lim trayektoriyasini belgilab olish, qo'lga kiritgan kreditlarini boshqa mahalliy yoki xorijiy

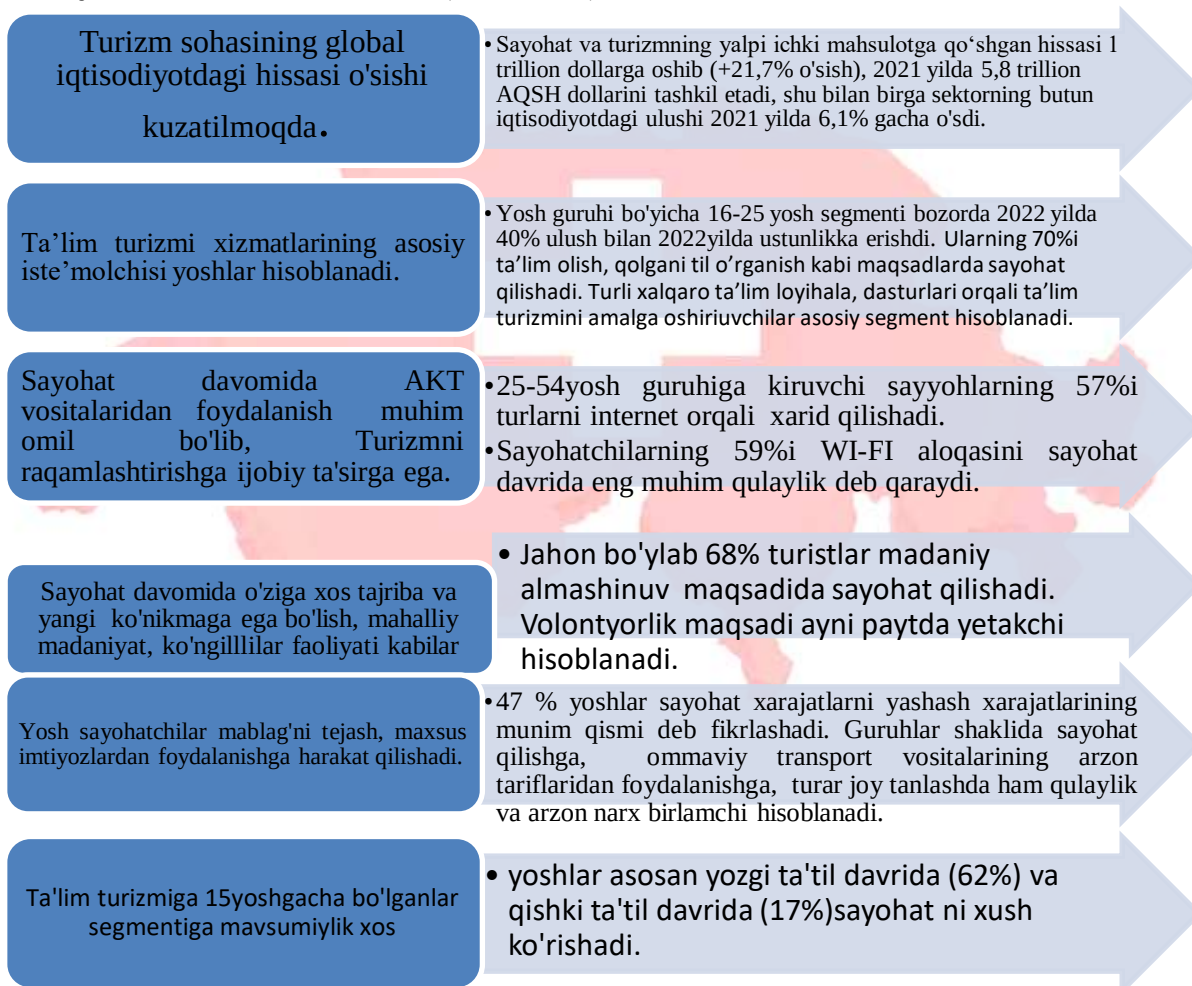
OTMga ko'chirish, kreditlarni to'plab borish orqali "umr bo'yi ta'lim" konsepsiyasiga moslashish imkonini beradi.

4. Talaba va o'qituvchilar mobilligini yo'lga qo'yish, buning uchun yetarli sharoitlarni yaratish.

5. Ta'lim sifatini ta'minlashda Yevropa mamlakatlari bilan hamkorlik qilish, bunda asosiy e'tibor mamlakatlararo solishtira olinadigan baholash me'yorlari va metodologiyasini qabul qilishga qaratiladi.

6. O'quv rejalarini ishlab chiqish, institutsional hamkorlik, mobillik shakllari, qo'shma ta'lim dasturlari, ilmiy tadqiqotlarni olib borishni qo'llab quvvatlash, bunda ushbu masalalarga Yevropada qabul qilingan yondashuvlarga tayanish.

Demak, bugungi kunda ta'lim turizmi global turizm bozorida quyidagi rivojlanish tendensiyalarda ifodalash mumkin(3-chizma):

3- chizma. Global turizm bozorining rivojlanish tendensiyalari⁷

⁷ Ma'lumotlar asosida muallif ishlanmasi

Fikrimizcha, zamonaviy jahon ta'lim turizmi bozoriga xalqaro ta'limga talabning oshish fenomeni alohida ta'sirga ega. Ya'ni, talabalarning xalqaro mobillikka talabning o'sishi ta'lim turizmi bozoriga to'g'ri proporsional ta'sir etadi, mos iqtisodiy tushumlarni oshiradi. Ta'lim, turizm hamda zarur infrastrukturalar integratsiyasi global ta'lim turizmi bozorining rivojiga va mos ravishda makroiqtisodiy ko'rsatkichlarda sezilarli ijobiy hissaga ega bo'ladi.

Xalqaro ta'lim dasturlari ta'lim turizmiga kuchli turtki berib, dunyo bozorida o'sib borayotgan akademik mobillik va xorijiy ta'limga bo'lgan talabni qondiradi. Ushbu integratsiya qisqa muddatda iqtisodiy foyda — xorijiy talabalar oqimi, turli grantlar va hamkorlik dasturlari shaklida namoyon bo'lsa, uzoq muddatda yuqori malakali ishchi kuchi, ilmiy salohiyatning ortishi va madaniy almashinuvga xizmat qiladi. Maqolada “Erasmus+”, “Komenius” va “Bolonya jarayoni” kabi dasturlar talaba, o'qituvchi va tadqiqotchilar mobilligini ta'minlab, qabul qiluvchi davlat obro'-e'tiborini oshirishi qayd etiladi. Bunda mahalliy OTMlar strategik yondashuv asosida o'quv jarayonlarini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish, infratuzilmani rivojlantirish, ijtimoiy qulayliklar yaratish orqali ta'lim turizmini har tomonlama qo'llab-quvvatlashi lozim. Shu tariqa, xalqaro ta'lim dasturlarining jadallashuvi nafaqat iqtisodiy manfaat, balki ijtimoiy-madaniy yuksalish, tajriba almashuv hamda global integratsiyani kuchaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Махмудова, Н. (2022). ТАЪЛИМ ТУРИЗМИНИНГ МОҲИЯТИ, НАЗАРИЙ ВА КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ. Economics and Innovative Technologies, 10(3), 414-421.
2. Juraev, A., & Sobirov, T. (2017, May). Content based instruction in teaching tourism and economics courses. In SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference (Vol. 1, pp. 208-215).
3. Djuraeva, Z. T., Mahmudova, N. U., & Khurramov, O. K. (2016). Definitions, principles and main features of ecotourism. In Современное экологическое состояние природной среды и научно-практические аспекты рационального природопользования (pp. 783-789).
4. Isokova, G. S., & Juraev, A. T. (2022). The Importance of Advertising on the Development of Corporate Tourism. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 2(4), 30-34.
5. Khaydarova, D. I., & Djurayeva, N. B. (2022). Influences Instagram on Destination Image of a Country. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 2(5), 60-65.
6. Kadirova, S. X. Formation Of National Attention In Innovative Education- Preschool Educational Schools. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. (no volume/issue provided)

7. Махмудова, Н. У. (2017). Экологический туризм один из перспективных видов туризма в Узбекистане. In **СОВРЕМЕННОЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ПРИРОДНОЙ СРЕДЫ И НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ** (pp. 211-215).
8. Nematillokizi, K. N., Nematillokizi, K. N., Khabibullovna, K. S., & Salimovna, N. G. (2020). Professional proficiency progress in a foreign language on the example of students of tourism. *Journal of Critical Reviews*, 7(6), 1249-1255.
9. Juraev, A. T., Mahmudova, N. U., & Juraeva, Z. T. **MARKETING ASPECTS OF ECOTOURISM DEVELOPMENT** **МАРКЕТИНГОВЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ЭКОТУРИЗМА.** (no further publication details provided)
10. Maxmudova, N. (2022). **TA'LIM TURIZMI XIZMATLARINING TAMOYILLARI, VAZIFALARI VA FUNKSIYALARI.** "Ekonomika va turizm" xalqaro ilmiy-innovatsion jurnali, 5(7).
11. Kadirova, S. H. (2018). **THE SIGNIFICANCE OF TRANSPORT SERVICES IN THE TOURISM MARKETING.** *Студенческий вестник*, (10-5), 64-66.
12. Khabibullovna, K. S., & Ergashovna, L. M. (2022). The Importance of Developing Sustainable Tourism. *Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance*, 3(4), 49-56.
13. Махмудова, Н. У., & Ахророва, Н. У. (2017). Инфраструктура экологического туризма. In **СОВРЕМЕННОЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ПРИРОДНОЙ СРЕДЫ И НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ** (pp. 209-211).
14. Махмудова, Н. У. (2016). **МАРКЕТИНГОВЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА.** In **СОВРЕМЕННОЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ПРИРОДНОЙ СРЕДЫ И НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ** (pp. 648-651).
15. Turobovich, J. A., Uktamovna, M. N., & Turovna, J. Z. (2020). Marketing aspects of ecotourism development. *Economics*, (1 (44)), 25-27.
16. Mahmudova, N. U. (2019). The role of innovations in competitiveness of hotel industry. *Мировая наука*, (4 (25)), 69-72.
17. Махмудова, Н. У., & Шомуродова, И. Ф. (2017). Особенности рекламы и поощрения в ресторанном бизнесе. In *Современные тенденции и актуальные вопросы развития туризма и гостиничного бизнеса в России* (pp. 279-284).
18. Alimovich, F. E., Habibullovna, K. S., & Bahodirovna, D. N. (2020). Central features of halal tourism and halal food. *Academy*, (3 (54)), 43-45.
19. Mahmudova, N. U. (2019). **THE INFLUENCE OF TOUR GUIDE'S SATISFACTION OF TOURISTS.** *Теория и практика современной науки*, (5 (47)), 49-51.
20. Ikhtiyorovna, H. D., & Bakhodirovna, J. N. (2023). Influence of Instagram on the Image of the Country. *Journal of Innovation, Creativity and Art*, 2(2), 1-5.

21. Khaydarova, D. (2024). MAMLAKATIMIZDA AHOLINING MOLIVAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 49(49).

22. Ikhtiyorovna, K. D. (2024). DIGITAL ECONOMY: DEVELOPMENTS IN UZBEKISTAN AND WORLD PRACTICE. Marketing, 1(3), 107–112.

23. Xayrullayeva, N., Kadirova, S., & Aripova, M. (2021). The Role of Education and Sustainable Tourism in Achieving Cost Effectiveness during a Pandemic. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 8(8).

24. Nematillokizi, K. N., Nematillokizi, K. N., Khabibulloevna, K. S., & Salimovna, N. G. (2020). Professional proficiency progress in a foreign language on the example of students of tourism. Journal of Critical Reviews, 7(6), 1249–1255.

25. Khaydarova, D. (2024). MAMLAKATIMIZDA PANDEMIYADAN KEYINGI SHAROITDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA IMM VOSITALARINI QO'LLASH. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 49(49).

26. Kadirova, Sh. H., Farmanov, E. A., & Pulatov, M. M. (2020). Важность внедрения новых транспортных маршрутов в развитии туризма. Вопросы науки и образования, (10 (94)), 9–14.

27. Ikhtiyorovna, K. D. (2022). The Role Of SMM For Creating The Destination Image Of Uzbekistan. Asian Journal of Management, Entrepreneurship and Social Science, 2(02), 154–163.

28. Juraev, A., & Sobirov, T. (2017, May). Content based instruction in teaching tourism and economics courses. In SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference (Vol. 1, pp. 208–215). (Possible duplication)

29. Juraev, A., & Umarov, B. (2006). REFORMS FOR THE IMPROVEMENT OF UZBEKISTAN FOREIGN TRADE. 한국로고스경영학회 학술발표대회논문집, 45–47.

30. Махмудова, Н. У., & Ахматова, М. Э. (2016). Кредитная платёжная система как увеличивающий фактор туристического потока в туризме. Молодой ученый, (5), 367–370.